

БИБЛИОТЕКА
МАЛКИ РОМАНЪ-БИОГРАФИИ
Уредникъ: АЛЕКС. КАРАПЕТРОВЪ

Год. I, кн. 8

Р. Словцовъ

**НЕРОНЪ
МАКИАВЕЛИ
ЦЕЗАРЪ БОРЖИА**

Превель Крумъ Йордановъ

Разрешена отъ Министерството на Народното Просвѣщение
съ писмо № 3363 отъ 30. IX. 1936 година

Книгоиздателство и печатница „ДРЕВНА БЪЛГАРИЯ“
София, ул. „Гурко“ 32

Р. СЛОВЦОВ
НЕРОНЪ. МАКИАВЕЛИ.
ЦЕЗАРЪ БОРЖИА

Превод: Крум Йорданов

chitanka.info

НЕРОНЪ

„Азъ познавамъ своята неопитност, слабостъ, невежество. Но, обкръженъ отъ мждри съветници, азъ ще следвамъ най-благородните примъри. Да не злоупотрѣбя съ вашето довѣрие и да се покажа достоенъ за васъ — това ще бѫдатъ моите правила. Макаръ моята младостъ и да има опасни страни, то тя, на всѣки случай, ви гарантира, че азъ не ще издигна на високия постъ нито злобата, нито спомените за обидите, нито желанията за мъсть.“ Така говорѣлъ въ своята „tronна речь“ на сената Неронъ.

Новиятъ императоръ билъ тогава на 17 години, и самата речь, пълна съ уважение къмъ правата на сената и съ добри намѣрения по отношение на народа, била написана отъ знаменития философъ — стоикъ Сенека, възпитателъ на императора. И действително, оказало се, че съ възцаряването на Нерона периода на кървавия деспотизъмъ се свършилъ. Първите години отъ неговото царуване били години на сериозни вътрешни реформи и външни успѣхи. Разбира се, императорътъ — юноша не можелъ да ржководи работите. Управлявала фактически неговата майка, властолюбивата и умна Агрипина съ своите съветници — Сенека и префекта на преториянците Буръ. Агрипина представлявала партията на знатните, още запазваща остатъците на старите римски добродетели.

Грѣшка е да си представляваме и самия Неронъ, като въплощението на нѣкакво абсолютно зло. Ненужно е да изпадаме и въ противоположна крайност и да прибѣгнемъ до парадоксална апология. Истината има много оттенъци, които сѫ трудно уловими, тъй като тѣ сѫ скрити задъ текста на историците, безъ съмнение тенденциозни. Но ако изучаваме живота на Нерона, като се стремимъ да намѣримъ повече човѣшко обяснение, ще трѣбва да дойдемъ до заключение, че безъ да се гледа на неговата подавляваща наследственостъ, той не е билъ лишенъ отъ нѣкои естествени добродетели. Неговото възпитание, методите на неговите учители, властолюбието на Агрипина, чувството за всемогъщество, направиха

постепенно отъ него това, което той стана. Отъ всички жертви на своето властуване той бѣше най-известната.

По природа Неронъ бѣше актьоръ, а нѣма по-опасна черта за държавника или политика. Сенека скоро забелязаль тая особеность на своя възпитаникъ и, за да го държи подъ свое влияние, давалъ му възможность да се „проявява“. Философътъ съчинявалъ речитъ на своя ученикъ и той играелъ въ сената ролята на адвокатъ, защитникъ на пострадалитъ отъ нещастие градове — гражданинъ, търсещъ великодушието и справедливостъта на сената. Цѣли дни Неронъ посвещавалъ на разучване позитъ, жестоветъ, повишенията на гласа, и когато юношътъ, съ своето енергично и печално лице и тъмни очи, завършвалъ своята речь, патрициите го обграждали и цѣлували крайчеца на тогата му. Наистина, тѣ се очудвали, че бѫдащиятъ императоръ се увлича отъ изкуствата — живописъ, скулптура, музика и не може самъ да съчини своята речь. Надѣвали се, впрочемъ, че тия странни вкусове ще преминатъ. Но Неронъ си остана актьоръ до своята трагична смърть, и изкуството бѣше най-трайно отъ всичкитъ му увлѣчения.

Тронътъ може да удовлетвори най-неограниченото честолюбие. Но Неронъ получи трона по щастлива случайностъ и по пжтя на престжпленietо. Той търсѣше славата и хорското преклонение не като императоръ, а като човѣкъ, за самия себе си, за своя артистиченъ талантъ. Можеме да се очудваме, че той е вѣрвалъ на аплодисментитъ на клакъоритъ — петь хиляди клакъори изъ срѣдата на робитъ, каквито не е ималъ нито единъ артистъ въ свѣта. Но нима и обикновенитъ артисти, които плащатъ на свойтъ клакъори по общедостжпни такси, различаватъ доброволнитъ аплодисменти отъ купенитъ?! Неронъ, ако изключимъ отъ натурата му елементитъ на явно безумие, появили се презъ втората половина на неговия животъ, се намираше въ властьта на човѣшкитъ слабости и пороци на своя вѣкъ, само че увеличени, понеже съзнаваше своята безнаказаностъ и всемогжество. Струва ни се, че изключителни чудовища бѣха по-новитъ „Нероновци“ — Александъръ Боржия, или неговия синъ. Съвременниците, които сѫ виждали около себе си много по-малки Боржиеевци, и сѫ чувствали често въ себе си такива прояви, биха били къмъ него твърде снизходителни.

Когато по заповѣдъ на Нерона, или въ всѣки случай, безъ неговия протестъ, биль убить родния синъ на императора Клавдий (Неронъ биль само осиновенъ отъ Клавдий) — Британикъ, който можелъ да се яви като орждие въ ржцетѣ на Агрипина противъ Неронъ, общественото мнение видѣло въ това убийство законна самозащита. Най-виднитѣ хора на това време, като Буръ и Сенека, даже получили своя дѣлъ отъ наследството на убития. Неронъ прочелъ въ сената една похвала за убития, пълна съ лицемѣрие и т.н. Сената изслушашъ Неронъ и съ своето мълчание удобрилъ убийството.

Никакъвъ протестъ не извикало и другото, още по-ужасно престъпление на Неронъ — убийството на Агрипина.

То се явява, като завършекъ на борбата, която се водѣла за влияние надъ Нерона между дветѣ жени — неговата майка и любимката на императора, Попея Сабина, орждие на модернистката партия, въплъщение на страшната развала въ римската цивилизация. Убийството било замислено и подгответо съ необикновенъ и съвършено спокоень цинизъмъ. Отначало мислили да пуснатъ въ ходъ обичайното въ Палатинския дворецъ оржжие на разправа — отрова или кинжалъ. Но Агрипина се ползвала съ доста голѣмо уважение срѣдъ народа и убийството на майката можело да разклати престола. Участникътъ на заговора, началника на флотата, Аниций, предложилъ да удавятъ императрицата, но така, че нейната гибелъ да се покаже като съвсемъ случайно нещастие.

Въ разказа на Тацитъ за това покушение, има много неясность. Изглежда, Аниций е направилъ голѣмъ пробивъ въ една отъ галеритѣ, съ която е трѣбало да пѫтува Агрипина и при първото по-силно вълнение, пробивътъ е трѣбало да бѫде отпущенъ и нахлулатата вода да потопи Агрипина. Неронъ удобрилъ тоя планъ и поканилъ своята майка при себе си въ Бай, до Неаполъ. За Агрипина, която Неронъ отстранилъ отъ Римъ наскоро, тази покана значела примирение съ сина ѝ.

Срещата била доста сърдечна и до вечерята, последната вечеря на майка и синъ, Неронъ изпълнилъ най-добре своята роля — ролята на нѣженъ синъ — и я игралъ — кой знае — може би и искрено. Неговата воля била тогава изцѣло подъ властьта на Попея Сабина.

Била — разказва Тацитъ — тиха лунна ноќь. Вечерята на галерата се свършила. Неронъ и приближенитѣ му отплували на брѣга,

а императрицата влезла въ каютата, приготвена за нея на носа на кораба, и преди да заспи разговаряла съ своята прислужничка и адютанта. Галерата бавно се движела по морето. Изведнъж се раздалъ страшенъ тръсъкъ, тежкиятъ таванъ се срутилъ, адютанта падналъ съ разбить черепъ, прислужничката избѣгала, а Агрипина била само леко ранена въ рамото. Тя също успѣла да избѣга на палубата и се скрила задъ една купчина вѫжета. Отъ тука, тя видѣла какъ гребцитѣ наклоняватъ галерата на страни, разбрала въ какво се състои работата, хвърлила се отъ борда и съ плаване успѣла да достигне бръга.

А въ императорската вила Нeronъ очаквалъ вестъта за успеха на пъкления планъ. Но вместо известителътъ, съ галерата пристигналъ единъ робъ, задъхващъ се отъ бързане — посланикъ на Агрипина. Императрицата била спасена въ морето отъ рибари, тя е невредима и моли императора да се не тревожи и да не идва при нея: — тя почива.

Това означавало — така поне тълкува поведението на Агрипина известниятъ историкъ на Римъ, Гулиелмо Фереро — отказъ на императрицата отъ всички свои честолюбиви планове, признание за победена. Но нито Нeronъ, нито Сенека и Буръ, къмъ които се обърналъ императора, не разбрали това.

— Можеме ли да заповѣдаме на войниците да я убиятъ? — попитали Сенека и Буръ.

— Тѣ нѣма да послушатъ, — отговорилъ префекта. — Тѣ обичатъ императора, но още повече почитатъ паметта на Германника, и никой отъ тѣхъ не ще дигне ржка на неговата дъщеря.

Тоя помълчалъ малко и казалъ:

— Анисий започна, нека той и свърши.

Следъ нѣколко часа на вратата на малкия домъ, кѫдето се укривала Агрипина, се почукало. Когато на прага се появилъ Анисий и неговитъ моряци, тя спокойно попитала:

— Вие дойдохте да ме убиятъ?

Единъ морякъ я ударилъ съ палка по главата. Тя се залюлѣла и, като разкъсала тунника си, показала на убийците своя коремъ:

— Удряйте тука! Тукъ азъ носѣхъ Нeronъ.

Анисий вкараше своя ножъ до самата дръжка.

Следъ убийството на Агрипина, започналъ оня страшенъ периодъ отъ царуването на Нерона, въ връзка съ който най-много се споменува неговото име. Съ убийството на майка си Нeronъ

престъпилъ тая граница на злото, където го очаквало неизбежно отмъщение. Отъ своя неаполски дворецъ Неронъ пращаъ въ Римъ заповѣди за амнистия и милостъ. Но фуриите не приемали жертвите и 22 годишнината императоръ се превърналъ на истински старицъ. После дошелъ реда на безумието, садистическата жестокостъ, наследена отъ баща му.

Можемъ да махнемъ отъ кървавата равносмѣтка на Нерона много легенди и преувеличения. Всичко това е почти невѣроятно за единъ човѣкъ. Наистина, отъ негово име действували и други, тъй като презъ всичкото време около него се водила борба за влияние, разчиствали се лични смѣтки, осъществявали се користни планове. Попея продължавала да биде злия гений на Неронъ и, подъ нейно влияние, той заповѣдалъ да убиятъ жена му, скромната Октавия, като й приписвала невѣроятни престъпления. Това е било първото престъпление на Нерона, което възмутило народа, тѣзи плебеи, които приеха спокойно дори матереубийството. Попея получила титлата Августа, давана само на императрици, и родила на Неронъ, за негова голѣма радостъ, дѣщеря, която умрѣла, впрочемъ, следъ нѣколко дена. Тоя ударъ окончателно побѣркалъ императора.

За да забрави всичко, той отпътувалъ въ Гърция, като искалъ тукъ, въ страната на Аполона, да покаже своето изкуство на актьоръ. Следъ Гърция трѣбвало да посети изтона, но той се върналъ въ Римъ, безъ да довърши своята обиколка. Своето възвръщение, той отпразнувалъ съ оргия, каквато по безсранието си, още не били виждали никои римски граждани. Тя завършила съ бракъ между императора и единъ красивъ актьоръ.

А следъ нѣколко дена Римъ горѣлъ като огроменъ костеръ. Неронъ е непричастенъ въ тоя пожаръ — той не подпалилъ своята столица, за да се любува на пожара ѝ. Тогавашните градове горѣли често, но тоя пожаръ изведнъжъ станалъ истинска катастрофа за Римъ. Той се свършилъ едва на седмия денъ и веднага императора разпоредилъ да се даде голѣма помощъ на пострадалите — изгорѣлъ почти цѣлия градъ. После се започнало трескаво възстановяване на Римъ, по новъ грандиозенъ планъ, къдете манията за величието на императора се преплитала съ „разумния урбанизъмъ“. Този планъ на новия Римъ потвърждавалъ слуха, че Неронъ запалилъ града, за да го построи по своему. Виновниците на тия слухове, той считалъ своите

най-важни врагове — християните, и на 15 августъ 64 г. на арената на римския циркъ, запалили живи факели, и при тъхната свѣтлина, посрѣдъ ужасния димъ и смрадъ на изгарящите човѣшки тѣла, на арената се появилъ самъ Неронъ, препускащъ на своята позлатена колесница, теглена отъ четири коня.

Още четири години продължавала властвата на Неронъ — въ конвулсии на убийства, жестокости и развратъ. Най-после дошла смъртъта въ колибата, кѫдето се скрилъ императора, следъ бѣгството си отъ Римъ, поради възмущението на преторианците. И последнитѣ негови думи, преди Епафродитъ, неговия вѣренъ секретаръ, да прободе съ кинжалъ гърдите на императора, за да не падне живъ въ рѣцетѣ на настигащата го тѣлпа, били:

— Какъвъ велики артистъ умира!

МАКИАВЕЛИ

Името на Макиавели отдавна е станало прозвище на лицемъри, предатели, безнравствени политици. За „широката публика“ Макиавели е теоритикъ и едва ли не изобретател на „макиавелизма“ — изкуство за политическа хитрости и лъжа, която не се гнуши отъ никакви сръдства. Колко би се очудилъ скромния секретарь и дипломатъ на Флорентинската Синьория, ако би чулъ тъзи съждения за себе си, съ каквите съж пълни хилядите книги, изучаващи неговия животъ и особено неговите съчинения. Той би се очудилъ преди всичко на вниманието, съ което не се удостояватъ мнозина хора отъ неговия въекъ, съ които не би посмѣль да се равнява.

Николо Макиавели живѣлъ въ единъ отъ най-блѣстящите и драматическите периоди на европейската история. Между 1469 и 1527 г. — годините на неговото раждане и смърть — се заключава апогея на Ренесанса, политически и културенъ. На фона на военната борба, установяваща новото европейско равновесие и обгърнало съ особена сила Италия, на фона на великолепното изкуство, посрѣдъ тѣлпа крале, папи, принцове, кондотери, писатели, артисти, изпълнящи историческата сцена също съ поразително изобилие на ярки и блѣстящи личности, — фигурата на Макиавели останала почти незабелязана за съвременниците. Той билъ човѣкъ отъ мѣстния флорентийски кръгъ, макаръ и да обходилъ цѣла Европа, изпълнявайки дипломатическите мисии на правителството на малката италиянска република и, може би, щѣше да изчезне за потомството, ако презъ последните си десетъ години отъ живота не бѣше помислилъ да събере въ малката си книга „Князътъ“, тъзи политически правила, отъ които се ръководѣли всички „князе“, всички държавници на онова време.

Макиавели не изнамѣрилъ „макиавелизма“, той само прѣвъ записалъ това, което правѣли, мислѣли и говорѣли политиците на неговото време (дори и въ много по-късни времена). И книгата, която после толкова пожти била обявявана за страшень катехизисъ на злото,

изчадие на политическия адъ, минала почти незабелязана при своето появяване. Макиавели я написаль съ практическа цель — да обърне върху себе си вниманието на урбинския херцогъ Лаврентий, този, чийто черти еувъковечилъ Микелъ Анжело на знаменития мавзолей Медичи въ Флоренция. Макиавели билъ въ немилост и искалъ да получи отъ херцога нѣкаква служба. Това не му се удало. Херцогът не обърналъ на просителя никакво внимание. Знаменитата книга даже не била напечатана докато билъ живъ автора. Приятелитъ на Макиавели я чели въ ржкописъ, но също равнодушно. По-голѣмъ успѣхъ ималъ другъ политически трактатъ на Макиавели — коментара къмъ Титъ Ливий.

Ние почти нищо не знаемъ за първите тридесетъ години отъ живота на Николо Макиавели. Той билъ синъ на обеднѣлъ флорентински дворянинъ и детство и юношество прекаралъ въ родния градъ. Двадесетъ и деветъ годишень той постѫпилъ на служба въ канцеларията на „Синьорията“ и билъ командированъ къмъ десетия магистратъ, който завеждалъ външнитъ и военни работи на републиката. Въ продължение на 14 години, до като се не върнали на властъ Медичите, той изпълнявалъ редица дипломатически мисии и почти презъ цѣлото време се намиралъ въ пѫтуване, — ту по Италия, ту по другите страни на Европа. Флоренция воювала съ Пиза, папите водѣли война ту въ съюзъ, ту противъ Франция, Испания, италианските държавици враждували помежду си. За дипломатическа работа се откривала широка аrena, но интересно е, че на тая почва флорентинския посланикъ не проявилъ никакъвъ особенъ „макиавелизъмъ“. Той билъ честенъ, рѣдко даже честенъ човѣкъ по това време, преданъ на интересите на своята държава, уменъ, наблюдателъ и Синьорията ценѣла въ него, изглежда, преди всичко качествата на чиновникъ, на когото напълно може да се довѣри.

Службата била зле платена и твърде често Макиавели оставалъ безъ пари въ своите дипломатически пѫтувания. Молбитъ за получаване суми за командировки и представителство изпълватъ писмата на Макиавели до Синьорията. „Ние ще отпѫтуваме отъ Лионъ, вѣроятно, утре, пише, напр. Макиавели презъ време на своята първа мисия при френския дворъ (1590 г.). Закъснението стана, защото пристигнахме безъ всѣкакви срѣдства. Трѣбаше да се намѣрятъ коне, дрехи, слуги. Малката ни заплата и голѣмитъ разходи, които сме

принудени да правимъ, ни поставяять въ тежки затруднения.“ А между другото противницитѣ на флорентийцитѣ — пизанцитѣ, които сѫщо търсели подкрепата на френския крал, действували съ най-сигурното оржжие — дукатитѣ. „Нека ни позволи Синьорията да й напомнимъ, че е необходимо да намѣримъ приятели тукъ, които биха се заинтересували отъ нашитѣ работи по съображения много по- силни, отколкото обикновенната дружба“ — пише Макиавели въ друго писмо. Следъ две години, изпратенъ при Цезаръ Боржия, когато последниятъ започналъ завладяването на Италия, Макиавели отъ Милано моли Синьорията да му изпрати пари. „Нѣма съ какво да храня свойтѣ трима слуги и три коня, които не могатъ да живѣятъ само съ обещания. Азъ вече похарчихъ 70 дуката и почнахъ да правя дѣлгове. Азъ мога да живѣя за смѣтка на двора, но това не съответствува на моето достойнство, нито на характера ми. Представете си какъ съмъ удовлетворенъ по необходимостъ, искайки три дуката у единого, четири у другого.“

Мисията на Макиавели при Цезаръ се продължила три месеца и за свойтѣ преговори съ него посланикътъ подробно донася на Синьорията. Срещитѣ между тия двама хора иматъ почти символиченъ характеръ за епохата. Въ действителностъ наредъ съ сина на Александъръ Боржия, за когото папата готвѣлъ корона на новия Цезаръ, флорентийския секретаръ билъ скромна фигура. „Той е срѣденъ рѣстъ, слабъ, съ малка глава и остро, сухо лице, кѫдето се издаватъ костеливи ябълки. Има черни, проницателни очи, винаги е живъ и обича и умѣе да говори. Цезаръ мѣчно ще се убеди, само съ обещания за дружба. На въпроситѣ на Цезаръ, Макиавели отговаря уклончиво и следъ всѣки разговоръ пише подробни донесения на началството“.

Дипломацията, която можела да удовлетвори всѣка истинска „макиавелистическа“ натура, не се харесвала на флорентийския посланикъ. Презъ време на почти всѣка своя мисия, той молелъ часъ по-скоро да го върнатъ. Военното дѣло много повече привличало Макиавели. Въ края на XV вѣкъ Италия била пълна съ „кондотери“, началници на наемни отряди, сражаващи се на онай страна, която по-добре плаща. „Тѣзи командири, — пише после Макиавели, — прибѣгваха къмъ хиляди хитрости, за да продължатъ войната, и когато мирѣтъ, най-после настѫпвалъ, тѣ събириали свойтѣ хора и ограбвали цѣли провинции“. „Сражението, — говори той на друго място, — не

представлява никаква опасност. Сражаваха се винаги на коне добре защитени отъ ударитъ и, ако попаднатъ въ пленъ, то живота имъ бъше обезпеченъ. Пленниците ги пускаха много скоро. Нека града се бунтува двадесетъ пъти, той никога не бива разрушаванъ; жителите си запазватъ своето имущество, и единственото нѣщо, което ги заплашва — това е контрибуцията“. Макиавели добре познавалъ цената на наемната войска отъ чужденци и следъ дълги усилия той успѣлъ да убеди Синьорията да образува армия отъ флорентийски поданици. Цѣлата зима на 1506 г. той прекаралъ въ пѫтуване по републиката, вербувайки хора и образувайки отъ тѣхъ полкове. Ролята на организаторъ на армия му се харесвала много повече, отколкото дипломатическата кариера, и Синьорията му указвала въ това поприще пълно довѣрие. Новата армия, при първите боеви изпитания, не оправдала надеждите.

Макиавели, впрочемъ, билъ скоро отзованъ отъ своята любима работа. Синьорията го изпратила посланикъ при папа Юлий II, приемника на Александъръ Боржия, който продължавайки дѣлото на Цезаръ Боржия, искалъ да възвърне подъ властьта на светия престолъ откъсналитъ се италиянски земи. Папата искалъ отъ Флоренция разрешение да премине презъ нейната територия съ свойтъ войски и да му отстѫпи кондотера Марко Колона, който служелъ у Синьорията. Макиавели много видѣлъ презъ своя вѣкъ, но самия папа да тръгва на воененъ походъ начело на свойтъ войски, това било невиждано до тогава зрелище. Юлий II започналъ похода следъ като поръчалъ преустройването на черквата Св. Петъръ по плана на Бралсанте и поръчалъ на Микелъ Анжело направата на своята бѫдеща гробница. Седемдесетгодишниятъ старицъ, той ездилъ на конь, облѣченъ въ прости стихаръ. Следъ него вървѣла свитата и 22 кардинали. Предъ папата носели Разпятието и чашата съ Светите дарове. Макиавели въ свойтъ доклади описва този удивителенъ походъ презъ цѣла Италия. При всѣка почивка се появявали всевъзможни лъжливи слухове. „Моя длъжностъ, — пише Макиавели, — е да слушамъ всички и да говоря на всѣкиму, че той е правъ. Азъ действамъ така, понеже не ми е още ясно, какво именно е угодно на правителството на ваша свѣтлостъ и азъ не зная, какви сѫ вашите намѣрения“.

Обширните доклади на Макиавели сѫ пълни съ много интересни наблюдения за страните, които е посещавалъ. Следъ четвъртото

пжтуване въ Франция той нахвърля цѣла „Картина на Франция“, характеризира я като „приятна страна и съ лекъ животъ“. Въ Германия го поразява редътъ и стабилността на държавните учреждения и Макиавели се интересува изключително отъ нравите, економически и политическия животъ на народите. Той е съвършенно равнодушенъ къмъ природата и изкуството.

Дипломатическата кариера на Макиавели се свършила следъ възвръщането на Медичите. Той попадналъ въ затвора заедно съ другите деятели на републиканския режимъ, но билъ скоро освободенъ. Върху него не тежали никакви грѣхове и Медичите не могли да иматъ нищо противъ него. Той се заселилъ въ своята малка вила, не далечъ отъ Флоренция. Селската пустота, нуждата, отсѫствието на общество го угнетявали. „Азъ се старая да попрѣча на моя мозъкъ да плесеняса, — пише той на своя приятел и покровителъ, Ветори. — Вечерь, врѣщайки се въ своя кабинетъ, азъ свалямъ отъ себе си, нечистите и прашни селски дрехи и обличамъ придворния или служебенъ костюмъ. Съ него азъ прониквамъ въ древното святилище на великите хора отъ древността“. Макиавели не блаженствалъ отъ четенето на древните автори. Той съобщава на Ветори въ едно писмо отъ 10 декември 1513 г., че е написалъ една книга, отъ която Медичите могатъ да видятъ, ако пожелаятъ да я прочетатъ, че не е проспалъ 15 годишния животъ, посветенъ на държавни работи. Всѣки е длъженъ да се възползва отъ човѣка, отдавна имашъ такъвъ опитъ. Лаврентий Медичи, на когото Макиавели посветилъ своя трудъ „Князътъ“, може би, и не прочелъ книгата.

Когато, следъ смъртта на Лаврентий, начало на управлението застаналъ неговия братъ, кардиналъ Юлий Медичи, той се обрналъ къмъ известни флорентийци, въ това число и къмъ Макиавели, за съветъ, какъ да организира управлението, а следъ нѣколко време бившия секретаръ на Синьорията получилъ и една скромна дипломатическа служба. Въ това време започнала и истинската литературна кариера на Макиавели. Юлий Медичи му поръчалъ да напише историята на Флоренция. Той започналъ работата въ 1520 г., и въ сѫщото време една любителска трупа играла неговата комедия „Мандрагора“. Пиесата, написана на рискованъ, по сегашни разбирания, сюжетъ имала толкова голѣмъ успѣхъ, че папа Левъ X повикалъ въ Римъ артистите, за да види пиесата. За нея нѣкой казалъ,

че това е комедия на онова общество, трагедията на което се явява „Князът“. Макиавели проявилъ тукъ истински талантъ на драматургъ, и Волтеръ поставялъ „Мандрагора“ по-високо отъ писателъ на Аристофана.

Политиката на Медичите, особено външната, създавала много недоволства, и на 26 април 1527 г. избухналъ бунтъ. Медичите успѣли да го потушатъ, но на 16 май тъ били изгонени и била провъзгласена републиката. Макиавели се намиралъ въ това време въ Чивита-Векия, наблизо до театъра на друга много по-потресаща драма — разграбването на Римъ отъ германски и испански войски. Въ допълнение на бедствието чума опустошавала Италия. Само въ Флоренция умирали ежедневно до 300 души. Бавно, възседналь на муле, съпровежданъ отъ своя слуга минавалъ Макиавели, за последенъ път връщайки се въ Флоренция, презъ своята прекрасна родина. Той чувствалъ пристръна на болестъта, старческата отпадналостъ, вълнувайки се отъ неизвестността, която го очаква при новия порядъкъ. Него го очаквало недовѣрието на републиканците къмъ републиканеца, служещъ после на Медичите, очаквала го месецъ следъ завръщането си дома и смъртъта.

ЦЕЗАРЪ БОРЖИА

Въ самото свое име Цезаръ Боржия виждалъ знамение на сѫдбата и за свой девизъ взель знаменититѣ думи — „Цезаръ или нищо“. Името на великия завоевателъ — символъ на слава и сила — придавало на неговитѣ честолюбиви мечти мистическа увѣреностъ. На своята парадна шпага Цезаръ Боржия заповѣдалъ да изгравирана сцената на Рубиконъ, и скоро самъ преминалъ своя Рубиконъ. Тази решителна стжпка станала първото и най-ужасното отъ престъплението на Цезаръ Боржия — убийството на най-голѣмия му братъ Джовани, папски полковникъ и хоругвоносецъ на църквата. Цезаръ — тогава двадесетъ годишенъ — билъ епископъ и кардиналъ, но мечталъ за корона, а не за тиара. А на този путь стоялъ брата му, когото папа Александъръ Боржия избралъ за изпълнителъ на своите планове — тѣзи сѫщитѣ които лелѣялъ и Цезаръ. Той желалъ да създаде въ Италия нова, своя династия, да запази за своето семейство тѣзи земи, богатства и власть, каквито му давало въ рѫцетѣ избирането — нечувано по корупция — на папския престолъ. Александъръ шести — това въплъщение на всички пороци — горещо обичалъ своите деца.

Четири дни той оплаквалъ убития Джовани, не яль нищо и никого не искалъ да види. Тогава, може би, само той единственъ подозиралъ, кой е убиеца. Другитѣ започнали да го назоваватъ шепнишкомъ едва следъ нѣколко месеца, въ това число Макиавели съобщавалъ за пусналитѣ се слухове въ Римъ на Флорентинската Синьория. По-късно въ знаменитата книга „За държавата“ той писалъ: „Всѣки разбира, колко похвално е за държавния глава да запази вѣрностъ, да действува правдиво, безъ коварство. Но опита на нашето време ни убеждава, че само онѣзи царе успѣватъ да свършатъ велики дѣла, които не държатъ на своята дума, умѣятъ да излъжатъ другитѣ и да победятъ тия, които имъ се довѣряватъ честно“. Макиавели рисувалъ тукъ портрета на Цезаръ Боржия и неговата политика въ ония кратки години, когато той съ мечъ, отрова, вѣроломство осъществявалъ своята мечта и тая на Александъръ VI — да стане

господарь на Италия, да замъни властьта на малкитъ князе съ абсолютната монархия на Боржииитъ.

На 7 августъ 1498 г. свещената колегия свалила отъ кардинала Цезаръ Боржия неговия санъ.

Папата въ посланието къмъ колегията намеквалъ, че безпътния животъ на неговия синъ дискредитира църквата и затова за спасението на неговата душа тръбва да го освободи отъ духовните обети. Въ същия този денъ, когато Цезаръ хвърлялъ кардиналската шапка, посланика на френския крал Людовикъ XII му връчилъ грамота съ звание херцогъ Валентинуа, съ всички права на херцогство. Малко преди това Александър VI и Людовикъ XII склучили таенъ договоръ. Папата растрогналъ брака на краля съ Жана Валуа, разрешилъ му да се ожени съ Ана Бретонска и призналъ правата на краля върху миланското херцогство. Въ замъна на това Людовикъ XII се задължилъ да помогне на папата въ неговия походъ противъ князетъ Романи и другите италиянски князе, давалъ на Цезаръ отрядъ отбрани рицари и 20,000 ливри рента.

Но преди да започне войната, Цезаръ отишель въ Франция да се ожени. Кралътъ сватосаль новия херцогъ съ Шарлота Арагонска. Цезаръ се интересувалъ малко отъ невѣстата, а повече отъ укрепване съюза съ Франция. Шарлота, която обичала другъ мжъ, също останала равнодушна къмъ прелестите на младия хубавецъ, който поразилъ френския дворъ съ необикновения си разкошъ. Говорили, впрочемъ, че при Боржииитъ се изразходвала повече коприна и бархатъ, отколкото за цѣлия предидющи вѣкъ. Сватбата станала въ Блуа. Френската армия се формирала наблизо до Лионъ. Людовикъ XII готвѣлъ походъ къмъ Милано. Цезаръ тръбвало едновременно да нахлуе въ Романия. Когато той напусналъ Блуа, Шарлота била бременна. Цезаръ никога не видѣлъ повече своята млада жена.

Въ октомврий 1499 г. Александър VI обявилъ, че неговите васали въ Романия, не плащайки данъци на папския престоль, се лишаватъ отъ своите права и тѣхните владения минаватъ къмъ църквата. Войската на Цезаря — отъ отбрани френски и испански кондотери — стояла вече подъ Милано и щомъ папата намѣрилъ предлогъ за война, Цезаръ потеглилъ на югъ. На 27 ноемврий херцогъ Валентинуа влѣзалъ триумфално въ Имола, първия завоованъ градъ. Започнатата война продължила почти четири години.

Презъ тия години Цезаръ проявилъ не само качествата на полководецъ, но и всички ония свойства, които направили отъ него образецъ на „господарь“ въ епохата на лицемърието, честолюбието и отсѫствието на всѣкакви морални норми. Цезаръ игралъ своята роля съ майсторството на голѣмъ артистъ, и следъ кървавата разправа съ Орсини той получилъ въ подаръкъ вързопъ месо. Това било Изабела д'Есте, маркиза Мантуанска, която отдавала дължимото на своя приятель.

Борбата не свършила съ триумфъ за Цезаря, той не останалъ обединителъ на Италия, може би, по приста случайностъ. „Азъ всичко предвидихъ, освенъ своята болестъ“ — говорѣлъ Цезаръ на Макиавели по-късно вече пленникъ на папа Юлий II. Трудно е да се каже, разбира се, какъ биха тръгнали събитията, ако Александъ VI и Цезаръ случайно не изпиха отъ отровеното вино, приготвено за кардиналъ Корнето. Смъртъта на Александъ VI била тежъкъ ударъ за Цезаръ. Но отровата, която погуби старика папа, не сломи Цезаръ, а само временно го прикова на леглото. Въ Романия остана неговата армия, и чувствайки задъ себе си тази сила, Цезаръ веднага следъ смъртъта на папата, отправи своя вѣренъ адютантъ Микелото въ Ватикана да задигне папската хазна — 300,000 златни дуката. Кардиналъ — камерлингъ Казанова не далъ веднага ключовете на съкровището. Микелото му опрѣлъ до гърлото стилета и старицъ показалъ и мѣстото, кѫдето се пазели скжпоценностите на светия престолъ. Натоварени съ цѣло богатство войниците на Микелото се върнали при Цезаря. Той веднага изплатилъ заплатите на своите наемници и си осигурилъ отъ свещенната колегия правото, до избирането на новия папа, да остане началникъ на папската армия.

Въ конклава Цезаръ подържалъ кандидатурата на 82 годишния кардиналъ Пиколомини, отпадналъ, боленъ старицъ. Този изборъ му давалъ преднина. Той водѣлъ едновременно преговори за съюзъ и съ испанци и съ френци.

Пиколомини биль избранъ и встѫпилъ на престола подъ името Пий III, но това не донесло на Цезаря желаното успокоение. Следъ смъртъта на Александъ VI Боржия се раздвижили всички негови врагове. Венецианци потеглили къмъ Романия, испанския кралъ, като узналъ, че Цезаръ се сговаря съ френците, отзовалъ отъ неговите войски кондотерите — испанци; въ самиятъ Римъ народа, особено

привържениците на Орсини — главните противници на Боржиите — нападнали двореца на Цезар. Той успял да се спаси чрезъ подземния вход въ Ватикана, където папата башински посрещналъ своя хоругвоносецъ и му далъ убежище въ замъка св. Ангел. Изглеждало, че щастието не е съвсемъ напуснало Цезар. Но следъ три дни умръщъ Пий III, който бил само три недели папа. Тръбвало да започне отново своята игра, но тя изглеждала вече доста трудна. Конклава, едва събрали се, веднага провъзгласи за папа Юлианъ де Ровере — Юлий II, най-злия врагъ на семейството Боржия. Цезар не пречиля на неговия изборъ — той знаелъ, че Ровере е честенъ човекъ, и се надявалъ на неговата благодарност. Тукъ той се изльгаль. Три недели следъ конклава Цезар бил пленникъ на новия папа. Хвърлили го въ кулата на Боржия, където няколко години преди това, въ негово присъствие бил удушенъ херцогъ Бишели, мажъ на Лукреция, сестрата на Цезар.

Тука, въ голъмата тъмна зала съ решетки на стъклата, приелъ той Макиавели и воделъ съ него разговоръ, който, — се видялъ на флорентинеца — „дълъгъ като хиляда години“. Цезар отново бил боленъ, не отъ отрова този пътъ, а отъ изостряне на своята „френска“ болест. „Азъ имамъ армия, крепости, съюзници, пари и воля. Азъ вървамъ въ победата и въ себе си.“

Цезар оздравялъ, и по молбата на испанците, Юлий II го пусналъ на свобода. Той заминалъ за Неаполь — града се намиралъ тогава подъ властьта на Испания — и предложилъ своите услуги на Фердинандъ Католика: — той ще му помогне да завоюва Италия и да отмъсти на този, който го предаде. Вице-краля Гонсалве Кордуански приелъ предложението и Цезар започналъ да събира войска. Разчитали да потеглятъ по морски пътъ за Пиза, обсадена отъ флорентийците и после да отидатъ къмъ Флоренция. На 27 май 1504 год. всичко било готово. Цезар се прости съ Гонсалве и се отправилъ за пристанището. На вратата на двореца на вице-краля, обаче, го задържала въоружена стража. Гонсалве не казалъ на Цезар, че Фердинандъ е склучилъ съюзъ съ папата и всички планове на Цезар пропадали. Три месеци той чакалъ въ неаполитанския затворъ решението на своята съдба. Най-после Фердинандъ заповядалъ да премъстятъ Цезар въ Испания, на вечно заточение. Галерата отплувала презъ нощта, подъ охраната на няколко кораба. Капитанътъ

позволилъ на Цезаръ да се изкачи на мостчето на галерата. Бледенъ, цѣлъ въ черно, безъ оржжие и скъпоценности той гледалъ за последенъ пжть, какъ постепенно бледнеяતъ огньоветъ на брѣга на Италия, надъ която искаше да властвува.

Испанецъ по произхождение, Цезаръ Боржия никога не е билъ въ страната на своя баща; въ тая страна, епископъ на която той станаъ още като 15 годишно дете. По странна ирония на сѫдбата, пленика затворили въ Валенция, неговия бившъ епископски градъ, на когото нѣкога Александъръ Боржия съобщаваъ за назначаването на епископъ „протонатариуса Цезаръ Боржия, известенъ съ своитѣ заслуги, добродетели и познания.“ Сега го прекарали презъ града подъ стража къмъ крепостъта и го затворили въ най-високата кула. Цезаръ, изглежда, билъ окончателно сломенъ. Въ Римъ за неотдавнашния всемогъщъ херцогъ измисляли каламбури, играейки си съ думитѣ „Цезаръ“ или „нищо.“

Но самъ той не се предаваъ: — докато той е живъ оставала и надеждата, че ще се изпълни заключеното въ неговото име предопределение на сѫдбата. И следъ нѣколко месеца Цезаръ направиъ опитъ за бѣгство, твърде коваренъ и смѣлъ. Цезаръ повикаль при себе си началника на крепостъта и се опиталъ да го удуши, като се надѣвалъ, че съ неговитѣ дрехи и ключове може да излѣзе отъ крепостъта. Цезаръ не съобразилъ едно — че нѣма предишната физическа сила. Опитът не сполучилъ.

Следъ нѣколко дни Цезаръ билъ премѣстенъ въ другъ затворъ, въ Медина дель Кампо. Затварянето продължило повече отъ година. Той не знаелъ, че въ това време умрѣла Изабела Кастиланска, завещавайки на своя мжжъ, испанския кралъ Фердинандъ Арагонски, Кастилия. На нея претендиралъ и Филипъ Красивий, синъ на австрийския императоръ Максимилианъ, като заплашвалъ Фердинанда съ война. Отъ друга страна, вице-краля на Неаполь, Гонзалве, искалъ да се отдѣли отъ Испания. Фердинандъ намислилъ тогава да назначи своя племенникъ Цезаръ Боржия за началникъ на свойтѣ войски и да го прати въ Италия, противъ Гонзалве. Когато Филипъ Красивий узналъ за тоя проектъ, той самъ започналъ тайни преговори съ Боржия чрезъ своя емисаръ, графъ Бенавенте. Щастливата звезда, като че ли, отново изгрѣвала надъ тѣмницата на Цезаръ. Можжъ монарси на Европа все още държали за него, виждали въ пленика великъ воинъ. Разбира се,

най-лесно му било да приеме предложението на Фердинандъ. Но Цезаръ го примамвала Италия, а тукъ той не искалъ да се връща слуга на испанцитѣ. Той забавялъ да даде отговоръ на краля, като подготвялъ своето бѣгство.

Съучастникъ му билъ духовника на графъ Бенавенте, който подкупилъ единъ отъ надзирателите на затвора. Въ опредѣлената за бѣгството нощъ той провѣль Цезаръ на плоския покривъ на кулата. Тѣ привързали вжжето за единъ камененъ зжбецъ надъ рова и надзирателя започналъ прѣвъ да се спуска. Но вжжето се указало много кѫсо. Бѣглецъ падналъ въ рова и си счупилъ краката. Неговитѣ стонове повдигнали тревога въ крепостта. Тогава Боржия се хваналъ за вжжето и започналъ да се спуска надолу. Въ тоя моментъ началника на затвора достигналъ до кулата, видѣлъ вжжето и го пререзалъ. Но нишката на живота на Цезаръ не се прекъснала, — той билъ вече близко до земята. Той падналъ въ рова, пъленъ съ тиня, счупилъ си ржката, обаче, допълзѣлъ и стигналъ до мѣстото, кѫдето го очаквали конетѣ на Беневенте. Следъ единъ часъ бѣглеца билъ въ замъка на графа.

Единъ месецъ следъ това, подхврляйки се на много опасности, той пристигналъ въ Пампелуна, столицата на Жанъ д'Албр, наварски кралъ, братъ на жена му. Оттука той отново предложилъ своите услуги на императора Максимилианъ. Жанъ д'Албр, назначилъ Цезаръ за началникъ на своите войски, — той самъ билъ съюзникъ на императора противъ Франция и Испания, — и очаквайки отговора на Максимилиана, Цезаръ тръгналъ въ походъ противъ Етиенъ де Бомонъ, разбунтувалъ се васаль на Жанъ д'Албр. Наварцитѣ обсадили крепостта Виана. Презъ нощта на 12 мартъ 1507 г. въ лагера на Боржия се вдигнала тревога — отряда на Бомонъ нападнали лагера. Цезаръ излѣзъ отъ палатката страшно разгнѣвенъ възсѣдналъ коня си и се хврлилъ срещу неприятеля. Неговата свита останала далече следъ него. Пехотинцитѣ на Бомона, като видѣли препускащия самичъкъ конникъ му устроили засада. Той се отбранявалъ единъ противъ десетъ души, убилъ трима, но ризницата се откопчала и единъ войникъ удариъ Цезаръ подъ мишницата. Копието стигнало до самото сърдце. Другитѣ войници го доубили, безъ да знаятъ дори съ кого имать работа, смѣкнали отъ него хубавото оржжие и дрехи и избѣгали. Голиятъ трупъ, облянъ въ кръвъ — на него имало 22 рани — лежалъ на

каменистото поле. Едва сега съдбата турила край на той удивителенъ животъ. Цезаръ станалъ нищо.

Издание:

Автор: Р. Словцовъ

Заглавие: Неронъ; Макиавели; Цезаръ Боржия

Преводач: Крумъ Йордановъ

Издател: Книгоиздателство и печатница „Древна България“

Град на издателя: София

Година на издаване: 1938 (не е указана)

Тип: сборник

Печатница: Книгоиздателство и печатница „Древна България“

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/16351>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.